

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

Ефективний розвиток фінансової системи будь-якої держави не можливий без динамічного функціонування всіх її сфер, зокрема фінансового ринку, де перерозподіляються вільні грошові капітали між суб'єктами економіки. В останні роки фінансові ринки розвинених країн світу демонстрували інтенсивний розвиток. Їх можливості щодо акумуляції та інвестування фінансових ресурсів сягали високих показників. Проте, світова фінансова криза 2008 року довела, що швидкий інтернаціональний рух фінансових потоків не має достатнього рівня організації та контролю, що призвело до рецесії в світовій економіці.

Фінансовий ринок в Україні відіграє значну роль в функціонуванні вітчизняної економіки. Проте на низькому рівні залишається діяльність вітчизняного фондового ринку, як наслідок, не акумулюються в достатній мірі фінансові активи для підтримки розвитку реального сектора, не відбувається ефективний перерозподіл капіталів, високий ризик інвестування тощо.

Одним з основних факторів розвитку фінансового ринку являється наявність ефективнодіючих фінансових посередників, які професійно опосередковують перерозподіл вільних фінансових ресурсів. В Україні фінансове посередництво представлене насамперед банківськими установами, натомість інші фінансові інститути небанківського типу хоча й значно відстають у розвитку, проте надають широке коло фінансових послуг вузького напрямку, задовольняючи потреби учасників фінансового ринку.

Особливостям функціонування, оцінці діяльності та перспективам розвитку парабанківських фінансових інститутів присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: М. Фрідмена, Дж. Герлі, Е. Шоу, С. Ф. Жукова В. В. Корнеєва, І. О. Лютого, М. І. Савлука, В. В. Зимовця та ін.

Метою даної статті є розкриття ролі небанківських посередників в сучасному економічному розвитку України, визначення сутності, їх характерних ознак, оцінка діяльності та визначення перспектив розвитку.

Більшість вчених визначають небанківські фінансові інститути як фінансових посередників на грошовому ринку [3, 4].

З точки зору А. І. Щетиніна небанківські фінансово-кредитні установи – це різноманітні установи, які акумулюють тимчасово вільні грошові кошти і розміщують їх у формі кредиту [4, с. 303]. Однак, на нашу думку, автор досить вузько визначає перелік фінансових послуг, що надаються небанківськими фінансовими інституціями, зводячи їх лише до кредитування.

На думку сучасного вітчизняного науковця О. І. Дорош небанківські фінансові інститути визначені як спеціалізовані фінансові посередники, які акумулюють вільні кошти юридичних та фізичних осіб і розміщують їх на фінансовому ринку для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [3, с. 365]. Зазначимо, що при такому тлумаченні не враховано те, що в основі функціонування кредитних спілок лежить соціальний зміст.

Небанківські фінансові інститути, на нашу думку, – це вузькоспеціалізовані фінансові посередники, які ефективно акумулюють, розподіляють і перерозподіляють фінансові активи юридичних і фізичних осіб, шляхом надання фінансових послуг.

При дослідженні небанківських фінансових інститутів варто приділити увагу класифікації фінансових посередників даного типу, яких можна класифікувати за різними ознаками, адже в наукових працях майже не зустрічається окремої класифікації парабанків, а лише в структурі класифікації фінансових посередників.

Відповідно до Наказу Державного комітету статистики України від 18 квітня 2005 року за № 96 “Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України” [1] фінансові корпорації небанківського типу класифікуються таким чином:

- страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди, куди відносяться страхові компанії та недержавні пенсійні фонди;
- інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та недержавних пенсійних фондів, що включають в себе кредитні спілки, довірчі товариства, лізингові компанії, пайові інвестиційні фонди, ломбарди. При цьому в Наказі наголошується на недипозитних методах акумуляції коштів даними фінансовими установами.

На думку вітчизняного вченого М. І. Савлука всі небанківські фінансові посередники поділяються на:

- договірні фінансово-кредитні посередники, які залучають кошти на підставі договору з кредитором (інвестором). До цієї групи відносяться страхові компанії, пенсійні фонди, ломбарди, лізингові та факторингові компанії.
- інвестиційні фінансово-кредитні посередники, які залучають кошти через продаж кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо. Представниками цієї групи є інвестиційні фонди, кредитні товариства, спілки тощо [2, с 555].

Інституційна класифікація небанківських фінансових посередників зображена на рис. 1.

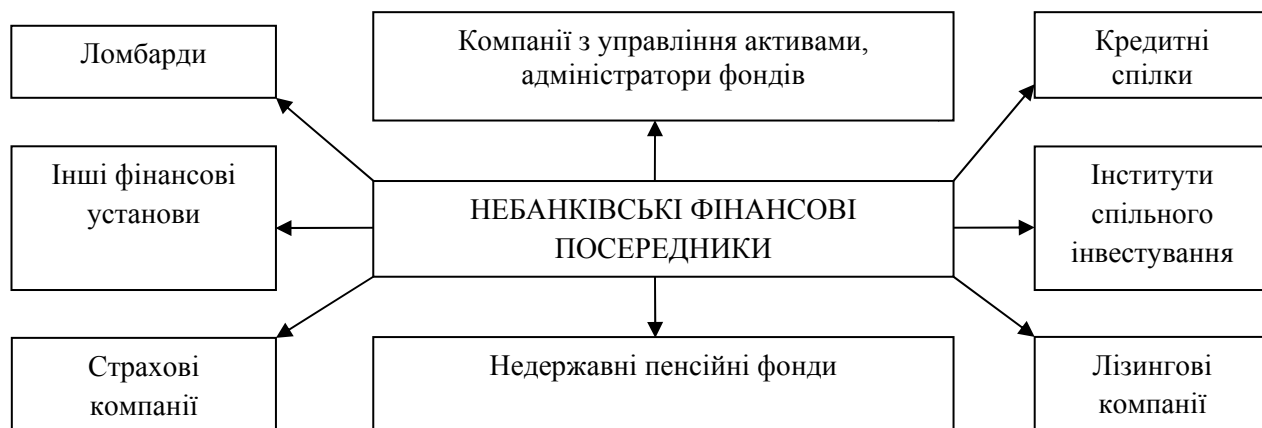

Рис. 1. Інституційна класифікація небанківських фінансових посередників

За видом професійної діяльності фінансові посередники, в структуру яких входять і парабанки науковці часто поділяють на три групи: депозитарні установи; ощадні установи контрактного типу; інвестиційні посередники. Різні погляди щодо класифікації небанківських фінансових посередників зумовлені відсутністю єдиних загально визнаних критеріїв класифікації всіх фінансових посередників. На нашу думку, на основі загальної класифікації фінансових посередників за специфікою діяльності та враховуючи світовий досвід, фінансові посередники небанківського типу доречно класифікувати за видом професійної діяльності на чотири групи, виділяючи окремо фінансові компанії, яких переважно відносять до інвестиційних посередників (рис 2.):

- установи депозитного типу; представниками цієї групи являються кредитні спілки – неприбуткові організації, які мають право залучати грошові кошти на депозитні рахунки, а потім використовувати їх у вигляді кредитів.
- ощадно-договірні установи; до цієї групи відносяться страхові компанії та недержавні пенсійні фонди. Зазначені фінансові інститути отримують фінансові ресурси на довгий строк і мають можливість розміщувати їх на фінансових ринках у вигляді довгострокових інвестицій.

- інвестиційні установи представлені інститутами спільного інвестування та компаніями з управління активами, які професійно здійснюють операції з купівлі-продажу цінних паперів на фондовому ринку.

- інші фінансові установи; дана група включає фінансові компанії споживчого кредитування, торговельного кредиту, тобто фінансування придбання товарів підприємствами роздрібною торгівлі, а також фінансові компанії ділового кредиту, що спеціалізуються на кредитних та лізингових операціях в сфері бізнесу.

Рис. 2. Класифікація небанківських фінансових посередників за видом професійної діяльності.

Удосконалення інституційної структури фінансового сектору України неможливе без функціонування ефективніючих фінансових посередників, зокрема небанківського типу, які повинні надавати широкі спектр фінансових послуг, професійно акумулюючи, розподіляючи та перерозподіляючи фінансові ресурси. Звичайно, у співвідношенні активів фінансових посередників переважають активи банків. Це зумовлено і типом фінансового посередництва, а саме банкоорієнтованим, а також нерівномірними стадіями розвитку.

Діяльність НПФ та інститутів спільного інвестування розпочали свою історію з 1992 року, проте до 2003 року дані фінансові посередники функціонували без достатньої нормативної і статистичної бази, їхня діяльність не контролювалась жодним державним органом. При перших дослідженнях у 2003 році виявилось, що з 55 існуючих НПФ реально діють лише 44, а новому законодавству відповідають взагалі 5 установ. Проте починаючи з 1 січня 2004 року, зі вступом в дію ЗУ „Про недержавне пенсійне забезпечення” система недержавного пенсійного забезпечення стрімко прискорили свій розвиток. Вже на кінець 2007 року пенсійні внески до НПФ становили 234,4 млн. грн., а це потенційні дешеві довгострокові інвестиції в українську економіку.

З настанням світової фінансової кризи розвиток НПФ дещо призупинився. За останні 9 місяців 2009 року кількість учасників НПФ зросла лише на 13,2 тис. осіб або на 2,7% (таблиця 1), це пояснюється зниженням доходів населення у зв'язку з кризою. Проте на даний момент діяльність НПФ направлена не стільки на залучення нових клієнтів як на збереження власних активів. Варто зауважити, що за останній період НПФ отримали

значні інвестиційні доходи від володіння державними облігаціями, корпоративними цінними паперами, банківськими металами, а також за рахунок підвищення відсоткової ставки на банківські депозити.

Ломбарди довгий час були позбавлені увагою з боку вітчизняних державних органів фінансового контролю. Також і на даний момент відсутня достатня законодавча база, для регулювання даного виду діяльності, наприклад відсутній прямий закон щодо функціонування зазначених видів фінансових інститутів. Проте, за період кризи збільшили прибутки і вітчизняні ломбарди шляхом різкого зростання видачі кредитів, причиною цьому послужило зниження рівня кредитування банками. Основні показники розвитку НПФ та ломбардів в Україні за останні роки зображені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Основні показники розвитку НПФ та ломбардів в Україні за 2007- 3 кв. 2009 рр.(за даними ДКРРФП) [5].

Показники	Роки			Темпи приросту, %
	2007	2008	3 кв. 2009	2008 р. до 2007р.
Недержавні пенсійні фонди				
Кількість НПФ	96	110	109	15,0
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами, тис. осіб	278,7	482,5	495,7	73,1
Активи, млн. грн.	278,7	612,2	799,1	118,1
Пенсійні внески, млн. грн.	234,4	582,9	710,1	148,7
Пенсійні виплати, млн. грн.	9,1	27,3	71,8	200
Ломбарди				
Кількість ломбардів	309	315	345	2,0
Видані кредити, млн. грн	1955,2	2126,8	2655,8	9,0
Активи, млн. грн	411,4	502,5	609,7	23,0

Найбільш розвинутими вітчизняними небанківськими фінансовими посередниками являються страхові компанії. До початку світової фінансової кризи 2008 року вони розвивалися стрімкими темпами. Але якісним цей розвиток назвати важко. Більшість страхових угод укладалася підприємствами для зменшення податкової бази при оподаткуванні податком на прибуток, про що свідчить значна різниця між страховими преміями і виплатами. З початком кризових явищ показники страхової діяльності значно знизилася, загострилась конкуренція, знизилась якість портфелів страховиків. Банківська криза також значно вплинула на функціонування страхових компаній, адже банки являються потужним каналом надання страхових послуг. Система кредитних спілок в Україні за останні 9 місяців 2009 року демонструвала зниження показників діяльності в порівнянні з попередніми періодами (таблиця 1). Причинами цьому стали провадження керівництвом кредитних спілок ризикової політики щодо залучення ресурсів спілок у спекулятивні операції переважно з нерухомістю та землею; недосконалість законодавства, що дає можливість керівникам спілок зловживати своїм положенням; паніка, яка на

початку фінансової кризи призвела до масового відтоку депозитів. Варто додати, що на сьогодні позичальники мають великі суми заборгованості перед кредитними спілками. Основні показники розвитку вітчизняних страхових компаній та кредитних спілок за останні роки зображені в таблиці 2.

На сьогодні банківська система в Україні значно випереджає розвиток небанківських фінансових посередників і за сумою активів, і за обсягом залучених фінансових ресурсів. Проте парабанківські фінансові інститути, надаючи певний спектр фінансових послуг, що не надаються банками відіграють важливу роль у функціонуванні фінансового ринку та економіки країни в цілому.

Світова фінансова криза дещо загальмувала розвиток деяких небанківських фінансових інститутів, продемонструвавши наявні проблеми функціонування парабанків.

Таблиця 2.
Основні показники розвитку страхових компаній в Україні за 2007- 3 кв. 2009
рр.(за даними ДКРРФП) [5].

Показники	Роки			Темпи приросту, %
	2007	2008	3 кв. 2009	2008 р. до 2007р.
Страхові компанії				
Кількість страхових компаній	446	469	475	6,0
Кількість укладених договорів страхування, тис. шт.	559767,0	675997,6	435154,9	21,0
Активи, млн. грн.	32213	41930,5	41753,5	31,0
Валові страхові премії, млн. грн.	18008,2	24008,6	14183,7	34,0
Валові страхові виплати, млн. грн.	4213	7050,7	4960,0	68,0
Страхові резерви, млн. грн.	8423,3	10904,1	9366,5	30,0
Кредитні спілки				
Кількість кредитних спілок	803	829	821	4,0
Кількість членів КС, тис. осіб	2392	2669,4	2330,6	11,6
Активи, млн. грн.	5261	6064,9	4504,3	15,3
Видані кредити, млн. грн.	4512	5572,8	4023,4	23,5
Залучені депозити, млн. грн.	3451	3951,1	3036,3	14,5

Для забезпечення розвитку даного сектора кредитної системи України, на наш погляд, необхідно:

- удосконалити законодавство; наприклад відсутній і досі прямий законодавчий акт щодо регулювання діяльності ломбардів. Також існують недоліки законодавчої бази щодо регулювання функціонування страхових компаній, кредитних спілок та інших небанківських фінансових посередників;

- гарантувати з боку держави повернення вкладів розміщених в кредитних спілках, що призупинить відтік грошових коштів;

- на рівні держави розробити довгостроковий план розвитку небанківських фінансових посередників та фінансового ринку загалом.

Література

1. Наказ Державного комітету статистики України від 18 квітня 2005 року за № 96 “Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України”. <http://www.leonorm.lviv.ua>,

2. Гроші та кредит: Підручник. – 4-те вид., перероб. і доп. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. – 744с.

3. Дорош О. Становлення небанківських фінансових інститутів в економічній системі України // Формування ринкової економіки в Україні. Наук.Зб. Вип.8.- Львів: Інтереко, 2001.- С.364-369.

4. Щетинін А.І. Гроші та кредит: Підручник: 2-ге, перероб. та доп. – Київ: центр навчальної літератури, 2006. – 303 с.

5. dfp.gov.ua.

Резюме

В статье «Основные тенденции развития небанковских финансовых посредников в Украине» Гаркуши Ю.А. определена сущность, классификация небанковских финансовых институтов. Указаны основные тенденции развития отечественных небанковских финансовых посредников в современный период. Выявленные проблемы функционирования парабанковских финансовых институтов финансового рынка в Украине, определены основные направления преодоления имеющихся недостатков.